

Studentski dom „Evropa” – Európa Kollégium Egyetemista Központ, Újvidék

POLITIKAI KARIKATÚRÁK A RÁKOSI- KORSZAKBAN - TITO ÉS A NYUGAT ÁBRÁZOLÁSA

Történelem műhely

Mentor:

Dr. Orcsik Károly

Kollégista:

Madarász Marianna

Újvidéki Egyetem

Bölcsészettudományi kar

IV. évfolyam

2022.október, Újvidék

Tartalomjegyzék

BEKEZDÉS	3
I. A KARIKATÚRA TÖRTÉNETE.....	4
II. A LUDAS MATYI TÖRTÉNETE	4
III. ELŐZMÉNY: TITO ÉS SZTÁLIN VISZONYÁNAK MEGROMLÁSA	6
IV. TITO, MINT HERMANN GÖRING	8
V. TITO A FASISZTA HENTES	10
VI. TITO NŐI RUHÁBAN	12
VII. TITO A LÁNCOS KUTYA	16
VIII. A NYUGAT MEGÍTÉLÉSE	18
IX. A NYUGATI MŰKÖDÉSI ZAVAR.....	20
FORRÁSJEGYZÉK.....	24

BEKEZDÉS

Mi a karikatúra? Meghatározására számos definíció létezik. A karikatúra szó az olasz „caricare”¹ igéből származik, mely túlzást jelent. Röviden a karikatúra túlzó ábrázolásmód, melyből egyfajta torzkép, illetve gúnyrajz alakul ki.

A 19. század végére helyezik a magyar politikai karikatúra megszületését, melynek fontos szerep jutott a magyar politika alakulásában.² Képi ábrázolással mutatva utat egyes politikai és társadalmi kérdésekben. Ilyen politikai vicclap volt a Ludas Matyi hetilap, mely 1945 és 1989 között szórakoztatta a magyar közvéleményt. Humorával és a pártvezetés segítségével sikerült olyan embereket is megszólítani, akik nem voltak érdekeltek a politikában. Ezzel a pártvezetés egy politikai szócsövet szerzett magának, mely tökéletes volt a propaganda terjesztésére. A Ludas Matyi 1952 végére elérte a 250 000 nyomtatott példányszámot, így vált a legnagyobb hazai lappá.³

A dolgozatomban, a fentebb említett vicclap alkotásain keresztül szeretném elemezni Tito és a Nyugat megítélését a Rákosi-korszakban. Miként jelent meg Tito a Ludas Matyi lapjain, a Szovjetunióval, illetve Sztálinnal való konfliktus folyamán, és ez, hogyan változott meg 1953 után. Elemzem, hogy milyen viszonyban ábrázolja Titot és a Nyugatot, leginkább Amerikához fűződő viszonyát, majd pedig, hogy hogyan festették le a társadalmi és gazdasági helyzetét a kapitalista Nyugatnak.

---

¹ • Hermann Róbert-Takács Róbert-Tamás Ágnes-Vörös Boldizsár (2018): A magyar politikai karikatúra története. Budapest: Országház Könyvkiadó p.9.

² • Hermann Róbert-Takács Róbert-Tamás Ágnes-Vörös Boldizsár p.9.

Hermann Róbert-Takács Róbert-Tamás Ágnes-Vörös Boldizsár p.179

I. A KARIKATÚRA TÖRTÉNETE

A karikatúra megjelenése egészen a XVI. századra vezethető vissza. A két itáliai testvér Annibale és Agostino Carracci a Bolognai Akadémián saját szórakozásukra kezdtek el portrévázlatokat készíteni az ott jelenlévő tanulókról. A fivérek a carico, illetve a caricare szavakat használták e humor céljából készült alkotásokra. A testvérpár tulajdonképpen azokat a művészeti elméleteket gúnyolta ki, melyeket az Akadémián tanítottak nekik, ezt bizonyítják azok a leírások melyeket vázlatfüzeteikben maradtak ránk. Ilyesfajta torz emberábrázolások már az ókorban is születtek, azonban a műfaj a testvérek nevéhez köthető. A karikatúra az elkövetkezendő száz évben is többnyire olasz művészeti ág maradt, elismert művészeti formává majd csak később válik. A XVIII. századra a szatirikus karikatúrák nagy népszerűségnek örvendenek Nagy-Britanniában, Franciaországban és az Egyesült Államokban. Angliában William Hogarth festő volt az, aki először folyamodott karikatúra stílusú portréfestéshez, akit a műfaj egyik úttörőjének is tartanak. Franciaországban Honore Daumier a XIX. században páratlan karikatúrákat alkotott, és uralta a műfajt. Hetilapjában a La Caricature vicclapban monarchista ellenes rajzokat jelentetett meg, mely miatt börtönbe is került. Mondhatjuk azt, hogy a politikai karikatúra megszületését az 1800-as évek tehetjük. Kezdetben a célja a politikai és a társadalmi elit bírálata volt, képi ábrázolásával eljutott az írni és olvasni nem tudó rétegekhez is, mely nagyban hozzájárult, hogy a karikatúra, mint műfaj megerősödjön. Ebben az esetben érvényes az a mondás, hogy “egy kép olykor többet mond ezer szónál.”

Magyarországon Jókai Mór kezdeményezésére indultak meg ezek a humoros vicclapok. Saját újságját Az Üstökös néven először 1858-ban jelentette meg, mely humoros írásaival és képekkel próbálta lekötni az olvasót. Hamarosan több folyóirat, élclap is útnak indult, köztük a Borsszem Jankó, Kakas Márton, Bolond Miska, és a későbbiekben fontosabb szerepet kapó Ludas Matyi. Fontos megjegyezni, hogy ezek az újságok egy-egy népi figura nevét viselték. Erre az időszakra helyezik a magyar politikai karikatúra megszületését is, mely később fontos szerepet játszik a pártvezetés által meghatározott propaganda terjesztésében.

II. A LUDAS MATYI TÖRTÉNETE

A Ludas Matyi hetilap a XX. század második felében meghatározó szerepet játszott a magyar közvélemény szórakoztatásában, több évtizeden át Magyarország egyetlen vicclapja volt. Első

száma 1945. május 20-án jelent meg, mely két pengőbe került, azonban a második világháborút követő hiperinfláció hatására az év végére már 3000 pengőt kellett fizetnie az olvasónak. 1992-ig 2639 szám fog megjelenni. Nevét Gábor Andor publicistától és humoristától kapta, akit Fazekas Mihály 1817-ben megjelent Ludas Matyi című költeménye ihletett meg. Azonos címmel 1867 és 1872 között már megjelent egy hasonló jellegű vicclap, A magyar nép mulattató képes újságja alcímű Ős Ludas, akinek a szerkesztőjét két év börtönbüntetésre ítélték egy Ferenc Józsefet megjelenítő gúnyrajz miatt.

Az újság színes illusztrációkat tartalmazott, amelyeken leginkább a vörös szín dominált, emellett a sárga, és a hideg színek használata sem volt ritka. A hideg árnyalatokat leginkább a negatív töltetű karikatúrákon használták, hogy ezzel is fokozzák egy adott rajz tragikusságát, illetve negativitását. A takarékoság miatt azonban több oldalt is színezetlenül hagytak. Kezdetben egy száma nyolc oldalból állt, mely később kibővült. Az újságban a karikatúrák mellett, különböző írásokat (versek, viccek, humoreszkek, tudósítások, olvasói levelek) is publikáltak, itt jelent meg először például Örkény István A költészet hatalmáról című novellája is. A Ludas Matyi több rovatból állt, mely különböző témaköröket dolgozott fel, mint például a mezőgazdasági-, levelezési rovat, vagy a külpolitikai oldal. A Rákosi-korszakban a lap a nem kommunista vezéreket, pártokat és politikusokat kifigurázta, a kommunistákat pedig dicsőítő jelzőkkel ihlette. A Ludas kigúnyolt személyei között volt többek között Rajk László és Tito is. Az élcélődéshez különböző, visszatérő alakokat alkalmaztak, akik megszemélyesítettek egy adott országot, rendszert vagy egy társadalmi réteget. Ilyen figurák voltak többek között Lógós Lali, aki a rossz munkaerőt testesítette meg, vagy Zsíros gazda, Hájas gazda feleségeikkel, a kulákokat szimbolizálva, a dolgozatom szempontjából fontos figura Uncle Sam, John Bull az Egyesült Királyság megtestesítője, és Vilhelmina az NSZK megszemélyesítője.

A Ludas Matyi gyorsan közkedvelt lappá vált a lakosság körében, humorának köszönhetően azokhoz is eljutott, akiket nem igazán érdekelt a politika. Ezért is lehet, hogy propaganda eszközként sokkal hatékonyabb volt az egyszerű politikai napilapoknál, amelyek csak egy szűkebb réteget foglalkoztattak. A hetilap a 70-es évekre eléri 650 000 eladott példányszámot. A Rákosi- korszak idején, a lapot több bíráló is érte, betiltással fenyegették meg, mivel a lap munkatársai több ízben is „politikai hibát” vétettek. A bírálókat szerint a szerkesztőségnek a pártbéli hiányosságokon való élcélődés helyett, az ellenség feltárásával és megbélyegzésével kellene foglalkoznia.

Az 1956-os forradalom után, melynek idején nem jelent meg az újság, a lap megújul. Az újraindítása is mutatja, hogy a kádári vezetés is tisztában volt a közvéleményre tett hatásával, és jelentőségével, mint propaganda eszköz. A Kádár korszak idején az élcelődés finomabb formája alakul ki, melyet bírálva csipkelődő politikai humorként jellemezhetünk. Az újság ebben az időben nyitottabb hangot vesz fel, nem minden esetben ragaszkodik a vezetőség által megszabott témákhoz, és az idő előrehaladtával a hétköznapi élet problémáira vetül majd a figyelem. A vicclap a 70-es évekre eléri népszerűségének tetőfokát, ezekben az években jelenik meg a Ludas évkönyv, a 80-as években megjelenik a Ludas Magazin is. A rendszerváltás után az akkor már új néven futó Új Ludas eladási számai rohamosan csökkenek, majd a lap 1993 végére megszűnik.

A közel 50 éves fennállása alatt számos jelentős munkatárs fordult meg a lapnál. Kezdetben a lap főszerkesztője a korábban is említett Gábor Andor volt, egészen 1953-ban bekövetkezett haláláig. Munkatársai közül néhányat említve Darvas Szilárd, Hoffmann Ferenc, Stella Adorján, Király Dezső, a karikatúristák közül pedig említve Szegő Gizit, aki kezdetben több címlapot is rajzolt, Sándor Károlyt és Kaján Tibort, akinek rajzai majdnem 20 évig díszítették a lap hasábjait. Az újra szervezés után, Tabi László főszerkesztőségének idején a főbb nevek, többek között Galambos Szilveszter és Ősz Ferenc, a karikatúristák között pedig Balázs-Piri Balázs és Pusztai Pál. A későbbi periódusban Tabi Lászlót Árkus József váltotta, itt a kiemelendők között van Föld S. Péter, Tímár György és Lehoczki István karikaturista.

III. ELŐZMÉNY: Tito és Sztálin viszonyának megromlása

1944-re a győztes partizánvezér Josip Broz nagy népszerűségnek örvendett a nép körében. 1945 novemberében megtartott választáson a kommunista párt győzedelmeskedett. Kikiáltják a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot, Tito miniszterelnök és külügyminiszter is lesz egyben. A többi szocialista állammal ellentétben, Jugoszláviát nem a Vörös hadsereg szabadította fel a náci megszállás alól, hanem a Tito által vezetett partizánsereg, területén nem tartózkodtak szovjet megszálló csapatok, ezáltal önálló, illetve önállóbb volt a többi keleti blokkba tartozó országtól.

A kezdeti barátságos viszony Jugoszlávia és a Szovjetunió között csakhamar megromlott. Ez több különböző külpolitikai okra is visszavezethető, Tito nem követte a szovjet utasításokat, tárgyalásokkor védte a Jugoszláv érdekeket. Egy Moszkvától függetlenebb politikát szeretett volna folytatni, mely nem szakít a nyugati világgal sem. Szeretett volna létrehozni egy balkáni föderációt jugoszláv központtal, mely magába foglalta volna Bulgáriát és Albániát is, ez a fajta

hatalmi törekvés a Balkánon ütközött a szovjet érdekekkel. A helyzeten a görög polgárháborúba való jugoszláv beavatkozás sem segített, mely megmutatta Jugoszlávia külpolitikai önállóságát. Azonban a helyzet teljes elmérgesedésére akkor került sor, mikor Tito két hadosztályt telepített Albániába, egy esetleges görög támadás megfékezésére. Ezt Sztálinnal együtt a szovjet vezetés is rossz szemmel nézte. A nemzetközi helyzet megváltozása miatt a Szovjetunió szerette volna megfékezni a Tito által vezetett külpolitikát, mely nem egy esetben ütközött a szovjet érdekekkel. A konfliktus abban teljesedett ki, hogy 1948. június 28-án kizárták a Jugoszláv Kommunista Pártot a Kominformból. Ennek közvetlen következménye, az a leszámolási hullám mely a titoisták ellen kezdődött a keleti blokkon belül, Magyarországon a legel híresültebb eset Rajk László pere. Rajk Lászlót 1949. május 30-án koholt vádak alapján tartóztatták le, a vád többek között kémkedés volt. Rákosi, hogy bizonyítsa Sztálinhoz való feltétlen hűségét kirakat per rendezett, mert ezt látta az egyetlen megoldásnak, hogy megmutassa engedelmességét Moszkva és Sztálin iránt. A kirakat perhez kellett egy megfelelő személy, akire rábírták kenni a vádat, miszerint a jugoszlávok kémje. Rajk erre tökéletes személy volt, kezdetben minden vádat tagadott, azonban Kádár és a pártvezetés meggyőzte, hogy ismerje el a vádat, nem fog bántódása esni, hiszen ez csak egy kirakat per, mely a tömegeknek szól. A per szeptember 16. és 24. között zajlott, melynek döntése alapján Rajkot halálra ítélték. A halálos ítéletet 1945. október 15-én hajtották végre. Rajta kívül, még számos áldozata volt ennek a leszámolási hullámnak.

Miután Jugoszláviát kizárták, 1949-ben egyfajta propaganda háború alakult ki. Melynek leghatékonyabb eszköze a vezető párt által kézben tartott sajtó volt. A keleti blokk szocialista államaiban Tito személyének megítélése negatív irányt vett. Az anti-titoista karikatúrák Titot a fasiszta Hermann Göringhez hasonlítják, kicsinyes imperialistaként ábrázolják, különböző jelzőkkel illetik, mint például a „fasiszta hentes”, és a leghíresebb és legelterjedtebb megnevezése Tito „a láncos kutya”. Különböző szerepeket aggatnak rá: Tito, mint kém, Tito az imperialisták lakája, vagy Tito, mint prostituált, avagy másnéven *Broztitutka*. Magyarországon csak a Ludas Matyi hetilapban 317⁴ ilyen Tito ellenes karikatúra jelent meg 1949 és 1953 között.

---

⁴ • Blazsetin, Vjekoslav (2019): Slika Tita u popularnoj kulturi između 1948. i 1953. godine: Komparativna analiza. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb p.43

Ennek a propagandaháborúnak a végét Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála jelentette, a viszonyok a Szovjetunióval idővel enyhülnek. A Ludas Matyi hetilap 1953. május 28-án megjelent példányában szerepel utoljára Titohoz kapcsolódó mű (1. Kép), mely a „Tito alkotmánya” címet viselte, ez a karikatúra a január 13-án életbelépett alkotmánymódosítást burkolja fasiszta köntösbe, hiszen ugyanezen a napon választják meg Titot Jugoszlávia elnökévé.

1. Kép

IV. TITO, MINT HERMANN GÖRING

Titot a legtöbb karikatúrán zömök, elhízott emberként ábrázolják. Marshalli egyenruhában láthatjuk, mely kapcsolódik a Jugoszlávia marshallja címhez. Egyenruháján számtalan kitüntetés látható, mely a háborús sikereit hivatott mutatni. Azonban, mivel ez egy vicclap, a jelentése pont az ellentéte. A marshall egyenruha, a túldíszítettség a zömök, elhízott testalkat, szoros egyezést mutat a korábbi Harmadik Birodalom légierő parancsnokával Hermann Göring személyével.

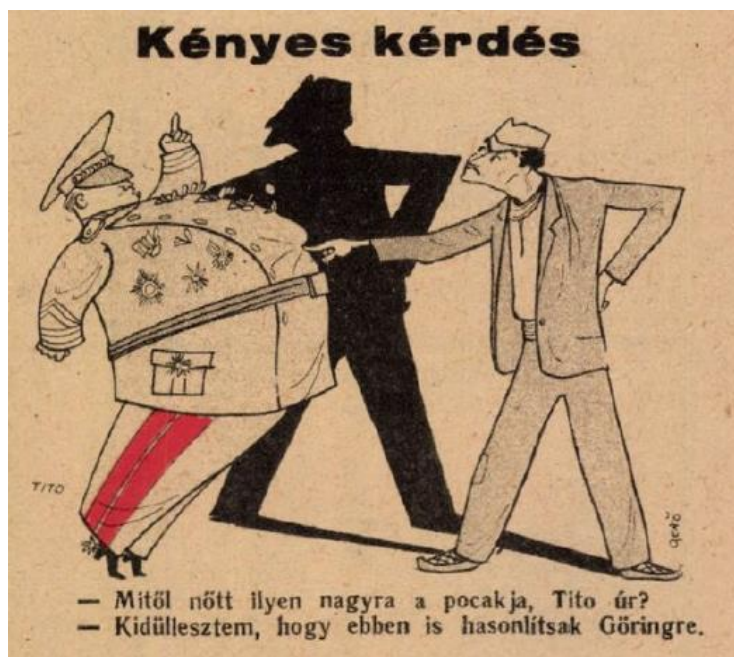
A marshall egyenruha, mint egyfajta rang, hamissá válik, erre a hamisságra erősít rá az egyenruhát díszítő kitüntetések, melyek nem rendeltetésszerűen vannak elhelyezve, túlzóan sok van belőlük, és ezek a szempontok alapján jelentéktelenné válik a jelentésük. Ezzel tulajdonképpen kicsinyítve Tito katonai teljesítményét, és szerepét a második világháborúban. A háttérben, pedig emelve a Vörös Hadsereg és a Szovjetunió segítségének jelentőségét Jugoszlávia felszabadításáért folyó háborúban. Ez látható a Ludas Matyiban megjelenő „Idegen árnyék” című karikatúrán is (2. Kép). Ez a szöveg

2. Kép

nélküli karikatúra 1949. október 21-én megjelent lapszámban található. Alkotója Gerő Sándor. Ezen karikatúrán láthatjuk, amint Tito mögött megjelenik egy magas árnyék, mely nem egyezik meg az előtte lévő személy alakjával. Az árnyék nem más, mint „Uncle Sam” vagyis az Amerikai Egyesült Államokat megtestesítő képzelte személy. Ezzel utalva egyfajta függő és alárendelt viszonyra. Függő, mert össze vannak kötve, alárendelt, mert az árnyék magassága többszöröse Tito alakjának. Az árnyékre lehet úgyis tekinteni, mint a háttérben meghúzódó valódi irányító, aki látatlanban mozgatja a szálakat.

A „kényes kérdés” című mű (3. Kép), már szöveggel ellátott karikatúra, szerzője az előbb is említett Gerő Sándor. A képen Tito és egy jugoszláv munkás, illetve egy paraszt szerepel. Titot marshalli egyenruhában, kitüntetésekkel a kabátján, óriási hassal ábrázolják, míg a jobbán lévő személy, egy jugoszláv munkás, felismerhető a jellegzetes szandál és fejviseletéről. A munkás vádlón szegezi Titora az ujját, és felteszi kérdését „Mitől nőtt ilyen

3. Kép

nagyra a pocakja, Tito úr?” Tito erre, felemelt kézzel válaszol „Kidülleszttem, hogy ebben is hasonlítsak Göringre.” Ha eddig nem volt sejthető, hogy kivel próbálja a szerző párhuzamba állítani Titot, erre a kérdésre egyértelmű választ kapunk.

A karikatúra más társadalmi jelentést is hordoz magával. Míg Tito a megjelenésével a gazdagságot, a jóllakottságot és a pompát teljesíti meg, addig a rá mutogató anonim jugoszláv munkás éppen az ellentéte. Foltozott ruhája szegénységre utal, ahogy vékony testalkata is. Rámutatva a különbségekre Tito és egy átlagos jugoszláv ember között. Titot a sajtóban sokszor megvádolták, hogy nem népszerű a saját népe körében, főleg, hogy a parasztok és a dolgozó nép nem kedvelték, számtalanszor aggaták rá, hogy gyilkos, elárulta a hazáját, és hogy kizsákmányolja Jugoszláviát. Ezzel próbálták felmenteni a dolgozó népet, hisz ők csak a saját megélhetésük miatt felelősek, és hogy a néppel, nincs semmi féle probléma, hanem annál inkább annak vezetőjével.

A „Góg” című rövid párbeszédben (4. Kép), mely Tito és egy „lelkes talpnyalója” között játszódik le., eggyel tovább megy a szerző és egyenesen Hitlerrel vonja párhuzamba Titot. Ezzel nyílt fasiszta bélyeget nyomva a marshallra. Ez lehet annak a következménye is, hogy Tito jó kapcsolatot ápolt az

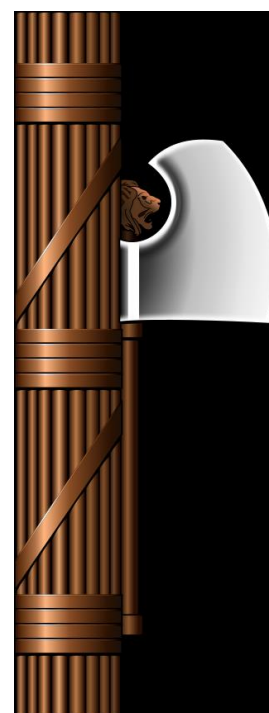
4. Kép

imperialistákkal, akiket a szovjet vezetés megvádolt a fasiszmus újraélesztésével, ezzel pedig automatikusan Tito is fasisztává vált. Ezt szokássá vált használni azon szocialista országok között is, akik vitában álltak egymással, és érvelésként („Náci kártya”) előkerült a viták során.

V. TITO A FASISZTA HENTES

A Tito ellenes karikatúrákon, a jellegzetes megjelenése mellett, megjelenik a kézben tartott balta. Melyről legtöbbször csöpög a vér. Ilyen fajta módon születtek ábrázolások Benito Mussoliniról és Adolf Hitlerről is, a közös pont ezekben a karikatúrákban a balta szimbóluma. Ugyanis a balta a fasiszmus megtestesítője, a fasiszmus szó a latin „fascēs”⁵ szóból ered. A „fascēs” (5. Kép) egy baltával ellátott vesszőnyaláb, mely egyfajta hatalmi jelvény volt a Római Köztársaság idején. Ezt a szimbólumot kezdte el használni az olasz fasiszta mozgalom Mussolini vezetésével.

A Ludas Matyi lapjain Tito baltával való ábrázolása bevett szokás volt, több esetben sem a balta volt a fő motívuma egy adott gúnyrajznak, de megjelenítették, hogy ne legyen elfelejtve, hogy Tito egy fasiszta vezér.

5. Kép

⁵ <https://en.wikipedia.org/wiki/Fasces>

A következő karikatúrán (6. Kép) mely a „Tito konyhája” címet viseli, Tito a marshalli egyenruhát kötényre és szakács sapkára cserélte, gombok helyett a kitüntetései tartják össze az ingét. Jobb kezében véres baltát tart. A balta mellett a kötényt is vér borítja. A vér valószínűleg a serpenyőben éppen puhulni nem akaró húsból származik, mely Jugoszláviát szimbolizálja. Ezek a szimbólumok összesége erősíti rá a „fasiszta hentes” jelzőre. A kép jobb oldalán „Uncle Sam” várakozik szivarral a szájában, aki egy dollárt dob Tito felé, „Itt a dollárja, hé. Készen van már az a falnivaló?” Tito pedig válaszol: „Én már tálalnám, de nem akar megpuhulni.”

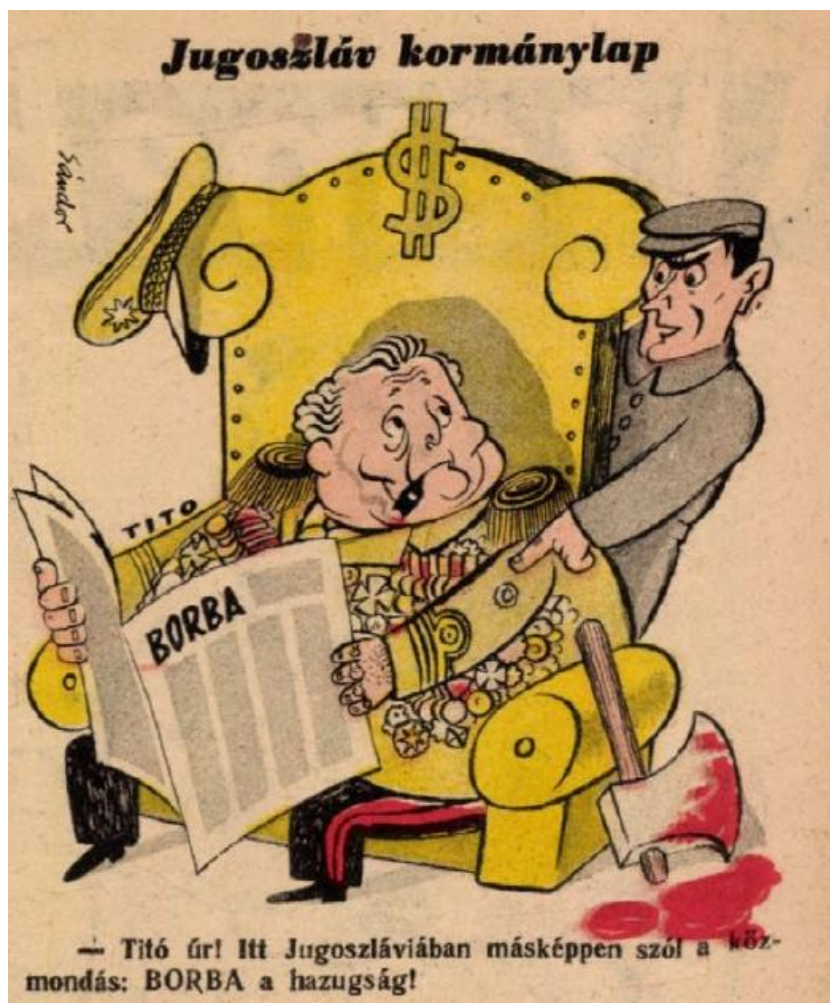
6. Kép

Tito ilyesfajta ábrázolása, Jugoszláviát ártatlanná teszi, és mindenért annak fasiszta vezetőjét okolja. Tito e rajz szerint eladta magát, országát, és népét Amerikának, így az országa az imperialisták gyarmatává vált, maga pedig a nyugat szolgájává. Azonban hiába próbál uralkodni, ahogy azt Amerika parancsolja, Jugoszlávia nem adja magát, és ellenkezik elnyomói ellen, vagyis „nem akar megpuhulni.” Vagyis Jugoszlávia és a dolgozó nép Titoban az elnyomót, az árulót látják. Az, hogy Titonak nem számít az országa, és csak a pénzre és a fasiszta hatalmakra támaszkodik, mutatja a karikatúra is (7. Kép).

7. Kép

A „Jugoszláv kormánylap” (8. Kép) című műben is megjelenik a balta motívum, és ugyancsak előkerül a „fasiszta hentes” jelző. Azonban a hangsúly nem erre a motívumra

8. Kép

kerül. Tito egy dollár jelzéssel ellátott arany karosszékekben ül. Arra utalva, hogy Tito eladta magát Amerikának. Szájában szivarral, marshall sapkája a karosszékre rakva, élvezi szabadidejét, és a gazdagság nyújtotta kényelmet. Kezében a „Borba” nevezetű újságot tartja. A Borba, A Jugoszláv Kommunista Párt hivatalos újsága és szócsöve volt. A szék háta mögül egy jugoszláv munkás rámutat az újságra, és megjegyzi: „Tito úr! Itt Jugoszláviában másképpen

szól a közmondás: BORBA a hazugság!” Vagyis felhasználva a latin közmondást, mely magyarul „Borban az igazság!” -ként hangzik. Ezzel az összehasonlítással, arra szeretne utalni a szerző, hogy Jugoszláviában a sajtó hamis, illetve valótlan híreket közölt, és hogy a napilapok a leghatékonyabb szócsövei a propagandatevékenységnek.

VI. Tito női ruhában

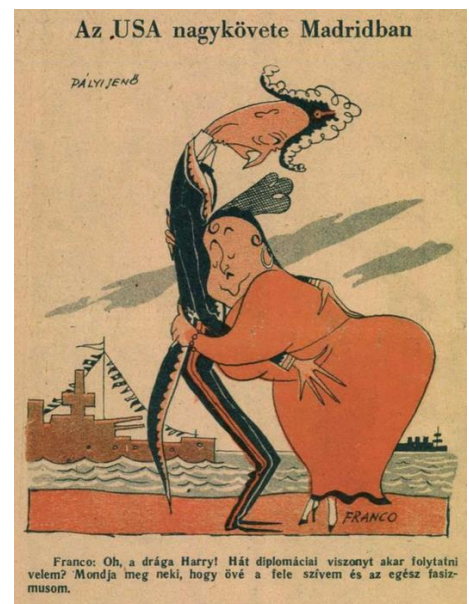
A karikatúrákon az ország eladását és minden lehetséges dolog pénzzé tételét gyakran a nőiesség vizuális szimbólumaival jelenítik meg, amely a legtöbb esetben a prostitúcióhoz, az erkölcsileg megkérdőjelezhető nőkhöz kötődik. Azonban ez a fajta ábrázolás nem csak az antititoista művekre jellemző, előszeretettel ábrázoltak így egyes nyugati vezetőket is, köztük

Francisco Franco Spanyolország államfőjét, aki számtalan alkalommal szerepelt a Ludas Matyi lapjain nőként ábrázolva. (9. Kép)

Tito prostituáltként való megjelenítése többször is megjelent a hetilap hasábjain. Az orosz nyelvterületeken ennek az ábrázolásnak volt egyfajta megnevezése is, mely Samuil Maršak nevéhez fűződik, a *Broztitutka*. Ez a becenév ráerősített a prostituált szerepére. „A jugoszláv repülőterek átadása után” (10. Kép) című alkotáson Tito a pult mögött helyezkedik el. Testesebb, telt nőként ábrázolják, sminket és ékszereket is visel, a haját is nőiesen viseli. A marshall egyenruháját női ruhává alakították,

kitüntetései pedig beleolvadnak az anyagba, mintákká válva. Kijelenthetjük, hogy a szerző ebben az esetben sem engedte el a fasiszta marshall ábrázolást. Tito jobb kezén láthatunk egy fejszéből és akasztófából álló tetoválást. A fejsze a fasiszmus megtestesítője, ezáltal megjelenik a fasiszta hentes jelző is. Az európai patriarchális értelemben véve a tetoválás egy nő, a nő szabadságát jelképezte, aki azt tehette amit akart, azonban ezt szimbolikus értelemben összekötötték a prostitúcióval is, mivel a tetoválás először a saját testükből megélt nők körében lett népszerű. A

kezében tartott palack címkéjén egy repülőter és egy felszálló repülő látható, mely kapcsolódik a mű címéhez. A háttérben lévő címkéken még feltűnik a vasút, a kalapács és a fogaskerék, a gyár és a bánya. Ez jelképezheti azt is, hogy ezeket az „italokat”, majd felszolgálja Tito, hiszen megkérdezi a gonosan

9. Kép

10. Kép

mosolygó Kardelj-t, hogy parancsolnak e még valamit az amerikaiak, előrevetítve, hogy az imperialisták kezére juttatja vagyis eladja a gyárat, bányákat és a vasutat.

A „Belgrádi utcasarok” (11. Kép) karikatúrán egy esti jelenetet láthatunk a Tito utca sarkán. Már magában az utcasarok a prostitúcióhoz köthető, „Kiáll az utcasarokra” szokás mondani, szinte mindenki számára ismeretes a jelentése. A lámpa fényében ott áll Tito, női vonásokkal, női ruhában. Ruhájának színe vörös, mint tudjuk a prostituáltak színe a sárga mellett a vörös volt. A ruha színét visszavezethetjük a „fasiszta hentes” jelzőkhöz is, hiszen ezen a karikatúrán is megtaláljuk a balta szimbólumot, amit a korábbiakhoz hasonlóan vér borít, így a vér beszínezhetette a ruhát is. Ez esetben a balta egy táska funkcióját tölti be. Titora lehet mondani, hogy egy független nő, hiszen megválogatja kinek adja szolgálatait. Testét és javait tudatosan kínálja az imperialistáknak, akiket elvakít az ajánlata, ezzel felülemelkedve a partnerein egyenlő féllé. Azonban amiért eladja azokat a javakat, amik a jugoszláv népet illetné a szocializmus árulójává válik. A karikatúra is mutatja, hogy megválogatja kivel üzletel, a megvilágított alak az ismert Uncle Sam az, aki kérdőre vonja Titot, „Megcsalsz, te Bestia?” És hogy miért is szegezi ezt a kérdést neki? Az oka bal oldalon látható személy, aki az árnyékban megpróbálja elhagyni a helyszínt. Ő nem más, mint John Bull, aki Uncle Samhez hasonlóan kitalált karakter, aki

Nagy Britanniát szimbolizálja, felismerhetjük a brit zászlós cilinderről. Tito pedig mosolyogva ártatlan tekintettel válaszol: „Ne vacakolj Samukám, csak féltékennyé akartalak tenni.” Alátámasztható az, hogy Titonak csak a pénz számít, azzal üzletel, aki a legtöbbet fizeti, nem hűséges senkihez, csakis saját magához.

11. Kép

A harmadik karikatúra, „*Tito és a dédelgetett kulákja*” (12. Kép) eltér az előző kettőtől, mivel itt nem, mint prostituáltként, hanem szimplán csak női ruhákba bújt emberként ábrázolják. Viselete a hagyományos paraszti öltözet, a fejkendő, csipkés ujjú ing, a szoknya és kötény, mivel ruhája nem szakadt következtethetünk arra, hogy módosabb réteghez tartozik. Itt Tito, anya szerepében tetszeleg, dédelgeti drága gyermekét a kulákot. Ha valakire azt mondták, hogy kulák, az szitokszónak számított, hiszen vagyonosabb volt, mint a többi paraszt,

12. Kép

a „dolgozó nép” ellensége volt ő. Tito azért dédelgeti a kulákot, mert a gazdag paraszt volt az úr a falun, a jugoszláv gazdaság támasza. Míg a kulák gazdagodott, addig a szegényebb parasztok még jobban elszegényedtek, kizsákmányolta őket Tito fasiszta rendszere. Ezt akarja nekünk elmondani ez a karikatúra is, hogy Titot csakúgy, mint a Nyugatot nem érdekli a dolgozó parasztok helyzete, csakis azon igyekszik, hogy nép munkája árán meggazdagodjon.

VII. TITO A LÁNCOS KUTYA

Bátran állítható, hogy a rengetek cím közül, amivel Titot illeték, a leghíresebb jelző az „imperialisták láncos kutya”. Ez volt a legelterjedtebb megnevezése a keleti blokkon belül, köztük Magyarországon is.

Ezekon a karikatúrákon, Titot mint láncra vert, hűséges kutyát ábrázolják. Félig ember, félig kutya alakban. Teste, az angol bulldoghoz hasonló, zömök test, rövid láb, alacsony termet jellemzi, míg emberi feje van, és azon a marshall sapka. Fontos szempont, hogy milyen kutyafajtaként ábrázolták, mivel az angol bulldog, nevéből is kifolyólag Nagy Britanniából származik. Nagy Britannia pedig egy klasszikusan imperialista nagyhatalom volt, ezzel megteremtve a kapcsolatot Tito és a Nyugat között.

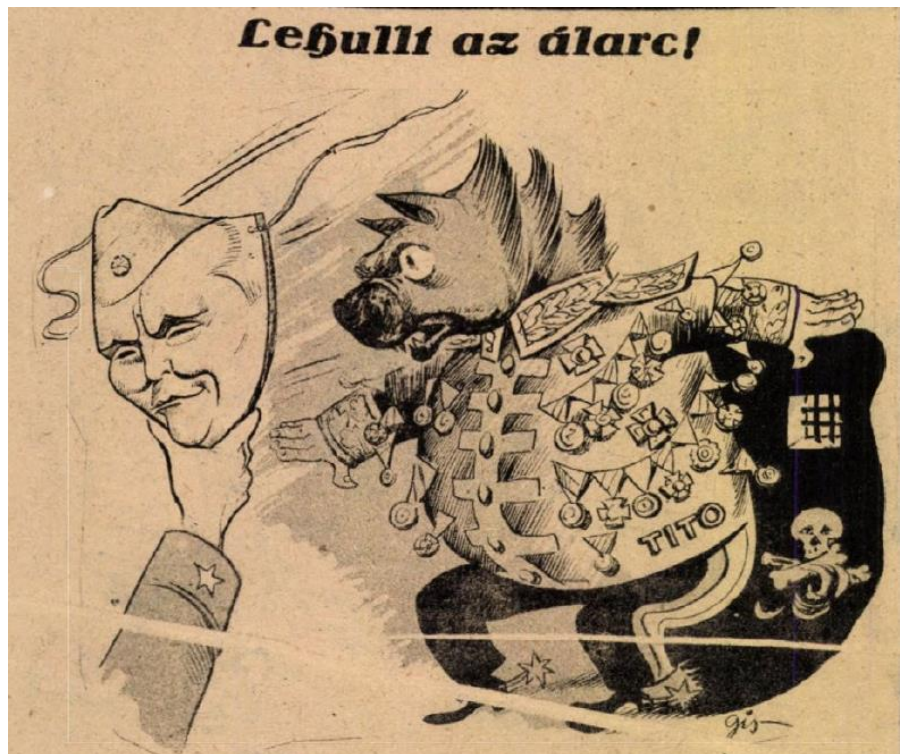
Az „Uncle Sam kedvenc kutyáival” (13. Kép) című karikatúrán is ezt az ábrázolásmódot látjuk. Uncle Sam, mint Amerika megtestesítője, az ölében dédelgeti a láncos kutyáját, aki ez esetben Tito. A lánc jelképezi, hogy a kutyának van gazdája, és hogy őt szolgálja. Ezzel kihangsúlyozva azt az alárendelt viszonyt, amiben Tito is volt nyugati partnereivel szemben. Azonban, nem Tito az egyedüli ezen a rajzon, a hintaszék mellett ott ül, hűségesen, kutya képében Erich von Manstein is, német marshall, aki Hitler egyik legtehetségesebb tábornoka volt, a fején egy vörös mezőben elhelyezkedő horogkereszttel. Manstein-t a második világháború után perbe fogták és

13. Kép

börtönbüntetésre ítélték. Azonban a Nyugaton talált magának támogatókat, és később, mint NATO tanácsadó segítette Nyugat-Németországot. Ez miatt a nyugati államokat és a bonni kormányt a fasizmus újraélesztésével vádolták.

A következő karikatúrán (14. Kép), Titot nem mit kutyatestű embert ábrázolják. A maszk mögött egy kutya rejtőzik, aki ijedten néz a maszkot levevő kézre, a kéz a szocialista államokat szimbolizálja. Titot most nem láncon ábrázolják, azonban szabadságát így is elvesztette, mert börtönben ábrázolják, ez utalhat bűneire is, amikért bűnhődni kell. Hermann Göring féle ábrázolás itt is jelen van, mely utalhat arra, hogy a fasiszta bűnei miatt van börtönben. A háttérben megtalálható egy csontváz is, mely kapcsolatba hozható azzal, hogy a kutya megtámadta a saját fajtáját.

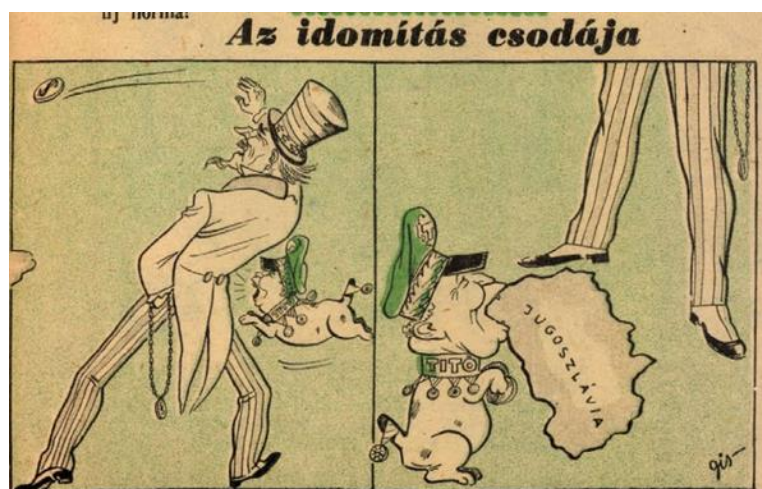
14. Kép

A maszk levételével egyfajta identitásfosztás történik, megfosztják kommunista jellegétől, és egy ellenszenves karaktert társítanak hozzá.

A cím is negatív jelentést hordoz, „Lehullt az álarc!”. Az álarc egy álca, mely elrejt egy adott személy valódi kilétét, s levételével lelepleződik a vadállat. Mint az imperialisták kutyája, nem hoz döntést önmagától, hanem azt teszi, amit a gazdái parancsolnak.

A kutya ábrázolás elterjedt volt a vicclapok hasábjain, több nyugati politikust is szívesen ábrázoltak kutya alakban.

„Az idomítás csodája” (15. Kép) című karikatúrán is azt láthatjuk, hogy a kutyatestű Tito, úgy ugrál, ahogy gazdája, ez esetben Uncle Sam szeretné, és a pénzért cserébe Jugoszláviát, önként nyújtja át.

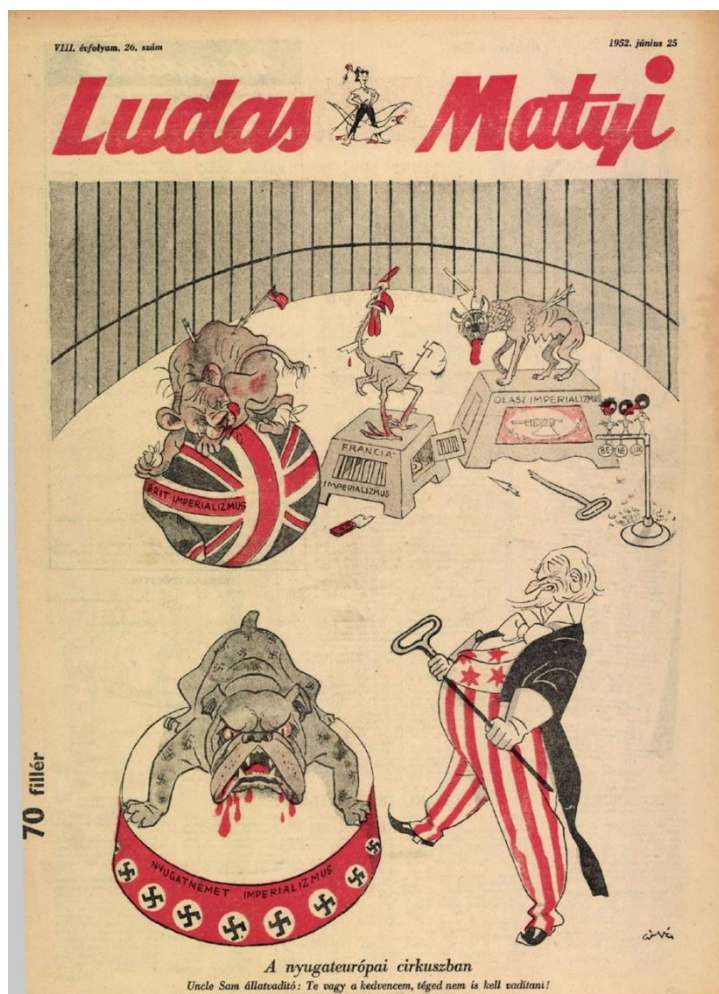
15. Kép

VIII. A NYUGAT MEGÍTÉLÉSE

A Nyugat ellen folytatott harcban fontos szerepet játszott a propaganda. A világ a második világháború után, két részre bomlott, a keleti és a nyugati blokkra, míg előbbiben a Szovjetunió az utóbbiban az Egyesült Államok foglalta el a vezető szerepet. Így nem meglepő, hogy az imperializmusellenes karikatúrák fókuszpontjában az USA állt.

A szocialista országok, köztük Magyarország is a Nyugatot igyekeztek minél negatívabb helyzetben ábrázolni, míg a szocialista rendszer előnyeit felnagyítani. Olyan propagandát gyártottak melyben a Nyugaton működési zavar van a kapitalista rendszerben, nem működik a többpártrendszer, a gazdasági csőd szélén állnak, sok a munkanélküli, alacsony életszínvonalon élnek az emberek, állandó sztrájkok, elégedetlenség jellemezte. A nyugati vezetőket igyekeztek minél torzabban ábrázolni, hogy negatív és visszataszító kisugárzást kapjanak. Ez a fajta Nyugat ellenesség leginkább a Rákosi- korszakra jellemző, minden oldalról, a legkifejezőbb módokon kellett ezeket az országokat negatív köntösbe burkolni.

Az 1952. június 25-én megjelent példány címlapját adó karikatúra a „A nyugateurópai cirkuszban” (16. Kép) címet viselte. A rajzon alárendelt helyzetben szerepelnek az európai államok az USA-val szemben. „Uncle Sam”, mint állatidomár tűnik fel a színen, míg a többi ország Nagy Britannia, Franciaország, Olaszország, a Benelux államok és az NSZK sebesült vadállatokként szerepelnek. Nagy Britanniát a brit oroszlán szimbolizálja, Franciaországot a gall kakas, Olaszországot a nőstényfarkas, a Benelux államok, megkopasztott madárcák képviselik, míg Uncle Samhez legközelebb álló NSZK-t egy

16. Kép

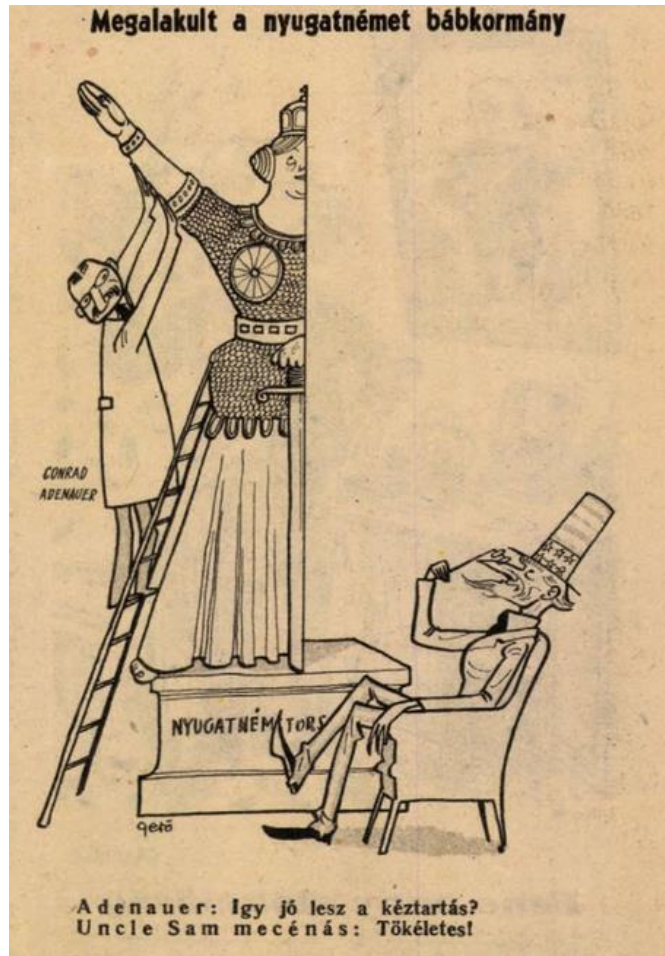
megvadult bulldog ábrázolja. Ez betudható annak, hogy az USA a háborút nagy gazdasági fölényrel végezte, ezt a fölény kihasználva a maga képére formálta a nyugati világot, ezt szimbolizálja az idomár szerepe. Erejének segítségével átvette azokat a birodalmi funkciókat, amiket a háborúban legyengült országok többé nem tudtak ellátni. Amerika, hogy segítse a háborúban legyengült országokat, létrehozott egy gazdasági segélyprogramot, melyet George C. Marshall amerikai külügyminiszter dolgozott ki, és akiről a nevét is kapta a Marshall-terv. Ezt a tervet a Szovjetunió mélyen megvetette, és elítélte, mivel véleménye szerint Amerika így próbál világuralomra törni. Ez a terv nem Európa érdekeit szolgálja, hanem az USA

törekvéseit, hiszen megkellett teremtenie saját magának azt a gazdasági piacot, ahol majd uralkodhat. A „Radikális gyógymód” (17. Kép) nevet viselő rajzon két ikonikus alakot láthatunk. A doktor szerepében Uncle Sam tetszeleg, míg a páciens nem más, mint John Bull, a két személy megtestesíti a két ország gazdaságát. John Bull, ahogy Nagy Britannia is, alárendelt helyzetben szerepel Amerikával. A gyógymód, amit Uncle Sam ajánl a páciensnek az a kezében tartott üvegcsé, melyen a Marshall-terv címke olvasható, és megjegyzi, hogy: „Csak szedje fiam továbbra is ezt a szert, mert a fogyókúrát folytatni kell, már csak az én egészségi állapotom érdekében is...” Ezzel azt szeretnék kifejezni, hogy Amerika Nagy Britannia gazdaságán és iparán gazdagodik meg, és hogy a Marshall-terv arra való, hogy Amerika a saját befolyása alá vonja a nyugat európai államokat.

17. Kép

A Ludas Matyi karikatúráin szinte kivétel nélkül, Amerika volt az irányító szerepben. A Nyugat-Németország 1949. szeptember 15-én megalakuló kormányát is, az amerikaiak bábkormányának nevezték, ezt mutatja az alábbi karikatúra is, aminek a mondandója már a címben is megjelenik „Megalakult a nyugatnémet bábkormány” (18. Kép). Itt láthatjuk, ahogy Uncle Sam kényelmesen ül karosszékében, és figyeli, amint szolgája, ez esetben Konrad Adenauer⁶ igazgatja az NSZK-t, a szobor, mely a német államot szimbolizálja, félbe van vágva, ezzel mutatva, hogy a német állam, mint egységes ország nem létezik, hiányzik a keleti része, ezzel nem ismerve el Nyugat-Németországot.

18. Kép

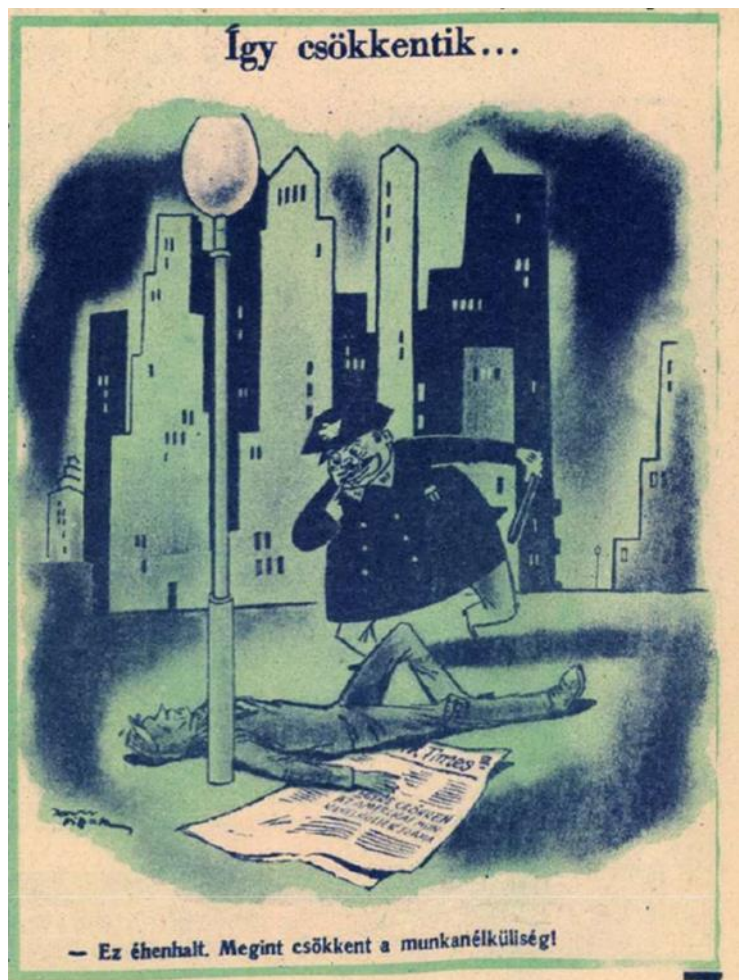
IX. A NYUGATI MŰKÖDÉSI ZAVAR

A magyar propaganda sajtónak az volt a legfőbb feladata, hogy „leleplezze” az imperialista Nyugatot. Ha a nyugati imperialista államok együtt is működnek, nem egységesek, zavar van a közreműködésben, ellentétben a szovjet érdekszférába tartozó országokkal, akik békés együttélésben vannak, nem kell attól tartani, hogy valamelyik állam hátba szúrja a másikat. Ez volt az az ideális világkép, amit a dolgozó embereknek sugároztak.

A Ludas Matyiba számtalan olyan karikatúra került bele, mely a két világrendszer dolgozói között vont párhuzamot. Nyugaton a dolgozók helyzetét nyomorúságosan mutatták be, a munkanélküliséget eltúlozva ábrázolták.

⁶ Konrad Adenauer volt az NSZK első kancellárja, 1949-es megválasztásától egészen 1963-ig. Regnálása alatt jelentős eredményeket ért el Nyugat-Németország gazdaságának újjáépítésében. Az országot igyekezett bekapcsolni az újonnan alakuló európai szervezetekbe, külpolitikája leginkább az amerikai külpolitikához alkalmazkodott, ezért is hívták a szovjet érdekszférában az új Bonni kormányt Amerika bábjának.

Az „Így csökkentik...” (19. Kép) című karikatúra, pont ezt az eltúlzó ábrázolásmódot mutatja. A karikatúra hideg színekkel van megfestve ezzel rásegítve a kép tragikusságára. A jelenet Amerika utcáin játszódik, ahol egy amerikai munkanélkülivé vált dolgozó, élettelenül fekszik az utcán. A másik alak a képen egy rendőr, mely akár jelképezheti az államot is, aki csak tétlenül nézi az emberek szenvedéseit és megjegyzésként csak annyit tesz hozzá: „Ez éhenhalt. Megint csökkent a munkanélküliség!” Ezzel szerették volna kihangsúlyozni az alacsony életszínvonalat a Nyugaton, és azt, hogy az imperialisták nem törődnek a nyomorgó munkásréteggel.

19. Kép

A legtöbb esetben összehasonlítják a két államberendezés jellemzőit, amiből mindig a szocialista államberendezés kerül ki pozitívan. Ezt láthatjuk az „Újév napján” (20. Kép) című alkotáson is, összehasonlítva mi van „Nálunk” és „Nyugaton”. Míg a nálunk részben többek között felsorolja, hogy növekedik a termelés, új gyárak épülnek, eltörölték a jegyrendszert, a TSzCs-k növekedése és a kémek leleplezése, mind pozitív dolog. Azonban a másik oldalon, a Nyugaton, minden kudarcra van ítélve, mint például a katonai kudarcok, sztrájkok, a gyarmatok ellenálása, gazdasági válság van, az infláció sem kíméli a Nyugatot, csakúgy, mint a korrupció sem

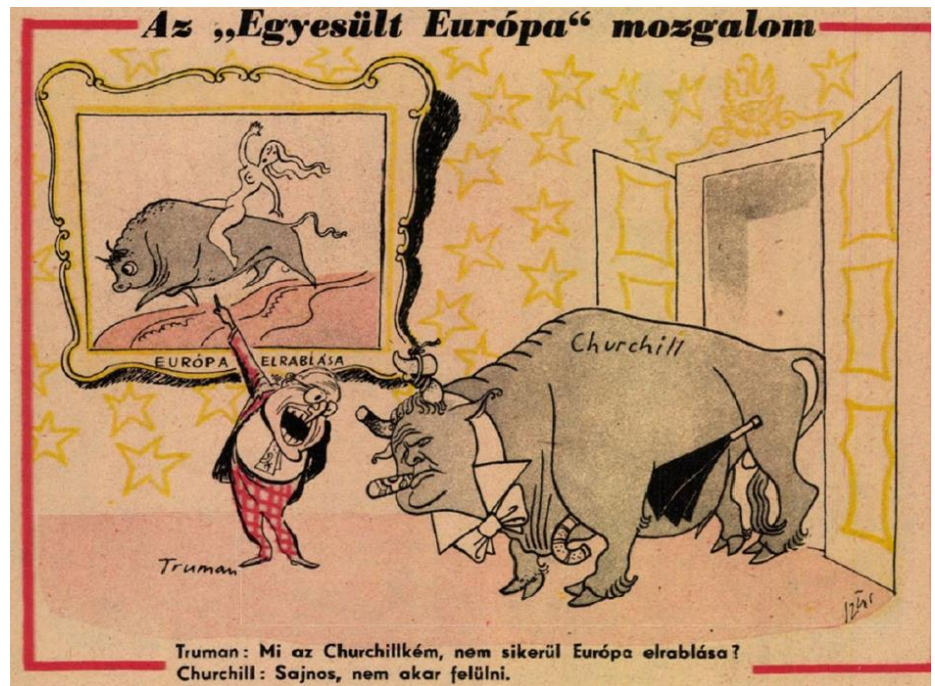

20. Kép

Az utolsó karikatúra, ami elemzésre kerül, Az „Az „Egyesült Európa” mozgalom” (21. Kép) címet viselte. A képen Churchill, mint egy nagy fekete szarvasbika van ábrázolva, tőle balra az amerikai elnök Truman mutat a háttérben függő festményre, melynek felirata: „Európa elrablása”. A festményen egy bikát megülő nőt ábrázol. Ez egy görög mitológiai utalás, Zeus és Európé történetét ábrázolja. Feltehetően párhuzamba állítás során a bika Churchill-t illetve Nagy Britanniát szimbolizálja, míg Európé, Európát.

Churchill egy amerikai mintára megálmodott egységes európai föderációt szeretett volna kialakítani. S megszületett az Európa

Mozgalom. 1946-ban Churchill, zürichi beszédében szorgalmazta az egységes Európai Egyesült Államok és az Európa Tanács létrehozását, azonban ebben az államszervezetben nem látta a saját országát, hanem egy francia és német központú egységes Európán gondolkozott. Ezt a törekvést igyekezik kifigurázni a mű, miszerint Churchillnek ez a terve nem sikerülhet.

21. Kép

BEFEJEZÉS

A legtöbb karikatúránál megfigyelhetők, a valós események és társadalmi helyzetek eltorzítása, a karikatúrákon szereplő személyek mellett. Azonban a valóság elferdítésének mértékét nem tudhatjuk, mert ahhoz egy újabb elemzés szükségeltetik. Ezek a rajzok szórakoztató, gúnyos jellegükkel sikeresen elérték a nagyközönséget és sikeresen formálták a közvéleményt. Az elemzésekkel betekintést kaptam, milyen lehetett egy egyszerű munkás vagy egy egyszerű polgár véleménye a külvilágról, és hogy a kormánymédia milyen mértékű befolyással rendelkezett, és a mai napig rendelkezik az emberek körében. Ez a nagymértékű befolyás, illetve propaganda tevékenység nem korlátozódott csak az újságokra, szinte minden médiafelületen ezt sugározták.

A Rákosi-korszakban ezek a külpolitikai karikatúrák élesen bírálták a Nyugatot és a Szovjetuniónak be nem hódoló Titot. Sztálin halálával ezek az élcélődő gúnyrajzok egy finomabb formát öltenek majd a Kádár-korszak idején. A Kádár-korszakban egy új stílusban fogják úgymond bírálni mindazt, ami megjelenik. Ebben az időben nem lesz jellemző az a fajta propaganda támadás a Nyugat felé, mint a Rákosi Mátyás által fémjelzett korszakban.

FORRÁSJEGYZÉK

Irodalom:

1) Könyvek:

- Hermann Róbert-Takács Róbert-Tamás Ágnes-Vörös Boldizsár (2018): A magyar politikai karikatúra története. Budapest: Országház Könyvkiadó

2) Diploma munka:

- Blazsetin, Vjekoslav (2019): *Slika Tita u popularnoj kulturi između 1948. i 1953. godine: Komparativna analiza*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb
https://docs.google.com/document/d/1ijp53dztg7Crg2f85LVVsRovoB3RF1YGOUuar_BTsZ4M/edit (letöltés ideje: 2022.04.23)

3) Cikkek:

- Papp László Tamás (2018): 70 éve lett Titóból láncos kutya – milyen világtörténelmi következménye lett ennek? . Atlatszo.
<https://vilagterkep.atlatszo.hu/2018/06/28/70-eve-lett-titobol-lancos-kutya-milyen-vilagtoritenelmi-kovetkezmenye-lett-ennek/> (megtekintés: 2022.04.23.)
- Történelem 8.: Tito, a „láncos kutya”
<https://tortenelem8negy.wordpress.com/21-kommunista-diktaturak/tito-a-lancos-kutya/> (megtekintés: 2022.04.24.)
- Az új imperializmus. Eszmélet, 1991
https://www.eszmelet.hu/john_rees-az-uj-imperializmus/ (megtekintés: 2022.04.24)
- Lázok Klára, Novák Zoltán (2011): A nyugati világ ábrázolása az ötvenes évek kommunista propagandájában. Transindex.
<https://itthon.transindex.ro/?cikk=15901> (megtekintés: 2022.04.25.)
- Eric von Mansteinről [:http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/manstein.html](http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/manstein.html) (megtekintés: 2022.04.25.)
- Fasces: <https://en.wikipedia.org/wiki/Fascism> (megtekintés: 2022.04.25.)
- Csernus, Szilveszter (2015): Titkos találkozó a paksi csőszkunyhóban – Rajk László és társai pere. Múltkor. (megtekintés: 2023.01.10)
- Ludas Matyi 1867-1993: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/LudasMatyi/> (megtekintés: 2023.01.05)

- Cultura (2015): A szatirikus Ludas Matyi <https://cultura.hu/kultura/a-szatirikus-ludas-maty-i/> (megtekintve: 2023.01.05)
- Caricature Art: <http://www.visual-arts-cork.com/caricature-art.htm> (megtekintve: 2023.01.05)
- Emma Taggart (2021): Caricature Art: The Fascinating History of the Art of Exaggeration <https://mymodernmet.com/caricature-art/> (megtekintve: 2023.01.05)

4) Képek:

- 1. Kép: „Tito alkotmánya”. Ludas Matyi. 1953/22
<https://adt.arcanum.com/hu/collection/LudasMatyi/> (letöltve: 2022.04.28)
- 2. Kép: „Idegen árnyék”. Ludas Matyi. 1949/43
<https://adt.arcanum.com/hu/collection/LudasMatyi/> (letöltve: 2022.04.28)
- 3. Kép: „Kényes kérdés”. Ludas Matyi. 1949/32
<https://adt.arcanum.com/hu/collection/LudasMatyi/> (letöltve: 2022.04.28)
- 4. Kép: „Gög”. Ludas Matyi. 1949/46
<https://adt.arcanum.com/hu/collection/LudasMatyi/> (letöltve: 2022.04.28)
- 5. Kép: Fasces:
https://hu.wikipedia.org/wiki/Fascies#/media/F%C3%A1jl:Fascis_lictoriae.svg
(letöltve: 2022.04.28)
- 6. Kép: „Tito konyhája”. Ludas Matyi. 1951/3
<https://adt.arcanum.com/hu/collection/LudasMatyi/> (letöltve: 2022.04.28)
- 7. Kép: „Amire Tito támaszkodik”. Ludas Matyi. 1951/31
https://adt.arcanum.com/hu/view/LudasMatyi_1951/?pg=239&layout=s (letöltve: 2023.01.10)
- 8. Kép: „Jugoszláv kormánylap”. Ludas Matyi. 1949/43
<https://adt.arcanum.com/hu/collection/LudasMatyi/> (letöltve: 2022.04.28)
- 9. Kép: „Az USA nagykövete Madridban”. Ludas Matyi. 1951/
https://adt.arcanum.com/hu/view/LudasMatyi_1951/?pg=0&layout=s
(letöltve: 2023.01.10)
- 10. Kép: „A jugoszláv repülőterek átadása után”. Ludas Matyi. 1950/2
https://adt.arcanum.com/hu/view/LudasMatyi_1950/?pg=10&layout=s (letöltve: 2023.01.10)

- 11. Kép: „Belgrádi utcasarok”. Ludas Matyi. 1952/41
https://adt.arcanum.com/hu/view/LudasMatyi_1952/?pg=0&layout=s (letöltve: 2023.01.10)
- 12. Kép: „Tito és a dédelgetett kulákja”. Ludas Matyi. 1951/
https://adt.arcanum.com/hu/view/LudasMatyi_1951/?pg=0&layout=s (letöltve: 2023.01.10)
- 13. Kép: „Uncle Sam kedvenc kutyaival”. Ludas Matyi. 1949/47
<https://adt.arcanum.com/hu/collection/LudasMatyi/> (letöltve: 2022.04.28)
- 14. Kép: „Lehullt az álarc”. Ludas Matyi. 1949/36
<https://adt.arcanum.com/hu/collection/LudasMatyi/> (letöltve: 2022.04.28)
- 15. Kép: „Az idomítás csodája”. Ludas Matyi. 1950/
https://adt.arcanum.com/hu/view/LudasMatyi_1950/?pg=0&layout=s (letöltve: 2023.01.10)
- 16. Kép: „A nyugateurópai cirkuszban”. Ludas Matyi. 1953/3
<https://adt.arcanum.com/hu/collection/LudasMatyi/> (letöltve: 2022.04.28)
- 17. Kép: „Radikális gyógymód”. Ludas Matyi. 1951/
https://adt.arcanum.com/hu/view/LudasMatyi_1949/?pg=0&layout=s (letöltve: 2023.01.10)
- 18. Kép: „Megalakult a nyugatnémet bábkormány”. Ludas Matyi. 1949/38
https://adt.arcanum.com/hu/view/LudasMatyi_1949/?pg=286&layout=s (letöltve: 2023.01.10)
- 19. Kép: „Így csökkentik...”. Ludas Matyi. 1951/6
<https://adt.arcanum.com/hu/collection/LudasMatyi/> (letöltve: 2022.04.28)
- 20. Kép: „Újév napján”. Ludas Matyi. 1951/52
https://adt.arcanum.com/hu/view/LudasMatyi_1951/?pg=409&layout=s (letöltve: 2023.01.10)
- 21. Kép: „Az „Egyesült Európa” mozgalom”. Ludas Matyi. 1949/32
<https://adt.arcanum.com/hu/collection/LudasMatyi/> (letöltve: 2022.04.28)